

PRILOG ORNAMENTICI BLAŽA JURJEVA TROGIRANINA I NJEGOVA KRUGA

Ivana Prijatelj

U stranoj umjetničkoj historiografiji već se odavna obrađuje i problem ukrasnih motiva u djelima jednog slikara, donose opisi, pregledi i katalogi tih mnogostrukih inačica koji katkad omogućuju donošenje i nekih drugih novih zaključaka u vezi s osobnošću samog umjetnika, utjecajnim komponentama, datacijom djela itd. Spomenula bih stoga tri radnje koje se bave upravo nekim od gore navedenih pitanja, i to radove Erlinga Skauga koji obrađuje punciranu ornamentiku Giottove radionice, zatim onu na djelima slikara Ambrogia Lorenzettija i njegove radionice, te radnju Mojmira S. Frinte koja se bavi sličnim pitanjima u djelima Pietra Lorenzettija, Majstora Beata Umilità, Mina Parcisa da Siena i Jacopa di Mino del Pellicciaio.¹

Nije slučajno da ove tri radnje koje su mi bile pristupačne obrađuju majstore iz vremena kasne gotike, razdoblju u kojem je upravo dekorativan faktor bio od vrlo velike važnosti.

U povodu izložbe slika našeg istaknutog slikara Blaža Jurjeva Trogirana, priređene u Splitu u jesen 1986. godine, čija je aktivnost utvrđena kod nas u prvoj polovici 15. stoljeća, pokušala sam prikazati na priloženim tablama s jedne strane puncirane ukrase na aureolama njegovih likova Krista, Bogorodice i svetaca, a s druge puncirane i slikane ukrase na odjeći, mitrama, prijestoljima, mandorlama, podu, itd. To sam isto učinila i za djela njegova kruga u kojima se osjeća njegov utjecaj, a koji su bili također izloženi na istoj izložbi, a navedena su u katalogu te izložbe izdanog od Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu i Muzejskog prostora u Zagrebu.² U tom ka-

¹ E. Skaug, Contributions to Giotto's workshop, Mitteilungen des Kunsthistorischen Institutes in Florenz, XV, 2, Firenca 1971. str. 141—180; E. Skaug, Notes on the chronology of Ambrogio Lorenzetti and a new painting from his shop, ibidem, XX, 3, Firenca 1976. str. 301—332; M. S. Frinta, Deletions from the oeuvre of Pietro Lorenzetti and related works by the master of the Beata Umilità, Mino Parcisa da Siena, and Jacopo di Mino del Pellicciaio, ibidem, XX, 3, Firenca 1976, str. 271—300.

² Blaž Jurjev Trogirana, — Katalog izložbe, Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture Split, Muzejski prostor Zagreb, Zagreb 1986.

talogu izneseni su svi dosad poznati podaci o tom umjetniku i njegovim djelima s iscrpnom bibliografijom.³

Zanimljivo je, što bih htjela naglasiti, da je u prvom poznatom dokumentu o Blažu od 26. svibnja 1412. godine, u kojem taj slikar ugovara s primicerijem Dujmom oslikavanje drvenog svoda nad glavnim oltarom crkve sv. Frane u Splitu, navedeno ukrašavanje »zvijezdama i cvijećem u bojama, vrlo lijepo, te da neće odustati od započeta posla i to za XXVI libara malih denara«.⁴

Blaževi ornamenti imaju po svoj prilici svoj osnovni izvor u mletačkom slikarstvu, i možda i u slikarstvu Maraka, a s tim se slaže iznesena pretpostavka da je učio slikarstvo u Veneciji. Na osnovi reprodukcija mogla sam uočiti sličnost s ornamentima upravo na slikama Jacobella di Bonomo, Nicole di Pietro, Jacobella del Fiore i Gentilea da Fabriano, ali bi se do konkretnih sigurnih rezultata moglo doći samo autopsijom.⁵ Ne osporavajući te analogije, mislim da se ipak u Blaževoj ornamentici mogu uočiti i stanovite vlastite crte, i u pojedinostima i u većim cjelinama. Može se uočiti da se vrlo bogata i maštovita ornamentika može zapaziti na onim Blaževim radovima za koje se smatra da pripadaju njegovoj ranoj fazi, da zatim jenjava njegova inventivnost te da u kasnim radovima ponovno buja ornamentalna komponenta. Napomenula bih da veliko slikano raspelo, koje se nekoć nalazilo u trogirskoj katedrali i koje se smatra radom Blaževa kruga, ali za koje su iznesene i pretpostavke da je možda slikano po njegovoj zamisli, nema uopće utisnuta ukrasa.⁶ Naravno da se može pretpostaviti da su u nekim slučajevima mogli pod njegovim nadzorom neke šablonske ukrase izvesti i njegovi pomoćnici, a isto tako da nije nemoguće da su i neki ukrasi doživjeli preinake u ranijim restauratorskim zahvatima.

Blaževi se ornamenti mogu prema sadržaju podijeliti u dvije glavne skupine: figuralne i nefiguralne. U grupu figuralnih spadaju:

³ K. *Prijatelj*, Slikar Blaž Jurjev, izd. Društvo historičara umjetnosti Hrvatske, Zagreb 1965.

⁴ C. *Fisković*, Neobjelodanjeno djelo Blaža Jurjeva u Splitu. Peristil V, Zagreb 1964; Blaž Jurjev Trogiriranin, katalog izložbe, o. c., str. 68.

⁵ L. *Coletti*, Pittura veneta del Quattrocento, Novara 1953, t. 2, 5, 7, 10, 11, 12, 17.

L. *Grassi*, Tutta la pittura di Gentile da Fabriano, Milano 1953, t. 3, 4, 5, 13, 14, 23, 24; R. *Pallucchini*, Nuove proposte per Niccolò di Pietro, Arte veneta X, Venezia 1956, sl. 38, 39, 40, 42, 43, 48; G. *Gamulin*, L'altare di S. Giovanni Evangelista di Jacobello del Fiore a Omišalj, Arte veneta XI, Venezia 1957, sl. G. *Fiocco*, Segnalazioni venete nel Museo di Kieff: Una predela di Jacobello del Fiore, Arte veneta XII, Venezia 1958, sl. 23; L. *Puppi*, Contrabuti a Jacobello di Bonomo, Arte veneta XVI, Venezia 1962, sl. 19, 20, 30—31, 33, 34; F. *Valcanover*, La mostra »Venezia nell'arte di Stoccolma«, Arte veneta XVI, Venecija 1962, sl. 242; G. *Gamulin*, Ritornando sul Quattrocento, Arte veneta XVII, Venezia 1963, sl. 2, 3; C. *Hunter*, Gentile da Fabriano and the Madonna of Humility, Arte veneta XXIV, Venezia 1970, sl. 31, 32, 33, 38, 40; C. *Hunter*, Jacobello del Fiore, Giambono and the st. Benedict Panels, Arte veneta XXXI, Venezia 1978, sl. 1, 2, 3, 4.

⁶ J. *Belamarić*, Prilog za Blaža Jurjeva Trogiriranina. Mogućnosti XXXIV 11—12, Split 1986, str. 828.

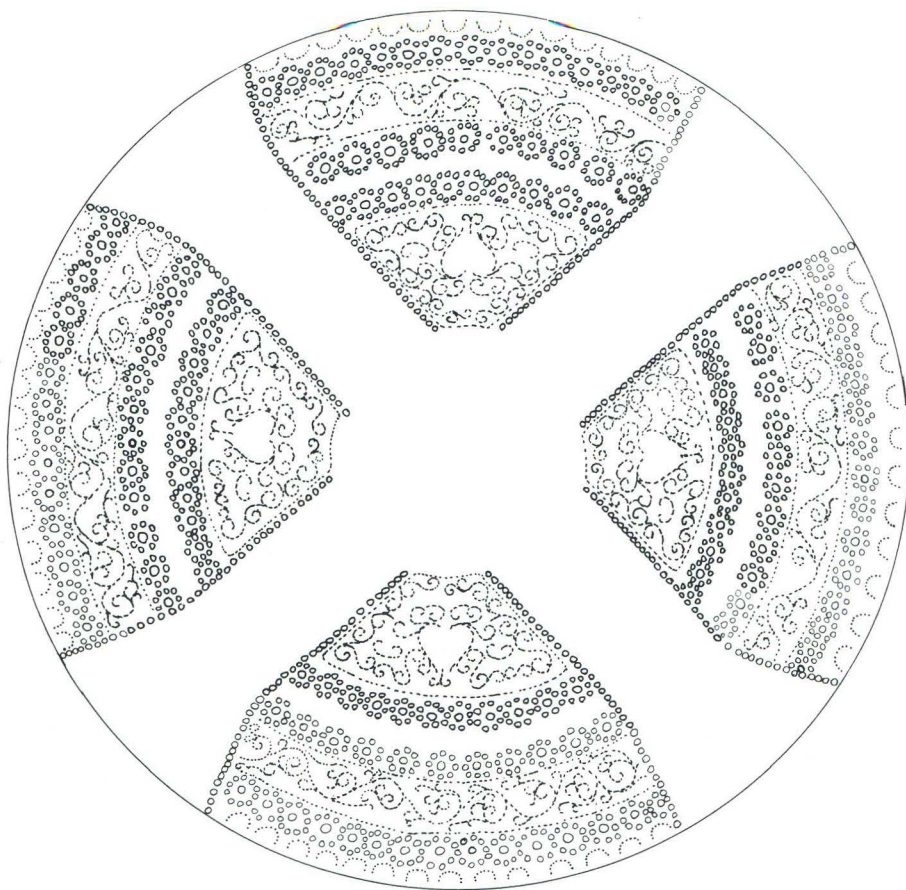
- motivi vegetabilne derivacije: rozete, palmete, trolisti, krin ili ljiljan (?), četverolisti, loza u raznim varijacijama, vitice, bršljan, šipak, cvjetni pupoljci, stabljike i razno nedefinirano lišće,
- motivi koji asociraju na sunce i zvijezde,
- motivi koji proizlaze iz arhitektonskih oblika, poput šiljastog luka i drugih elemenata gotičkog arhitektonskog repertorija.

Blaž Jurjev, Raspelo, Split, sv. Frane, aureola Krista

Drugu skupinu, nefiguralnih, sačinjavaju motivi uglavnom geometrijskog podrijetla kao što su:

— točka, luk, polukružnica, kružnica u raznim kombinacijama, trokut, romb, ravne linije, paralelne ili radijalne, valovite i zakrivljene, sročliki oblici, osmice, šrafiranje, križanje ravnih linija — mreže, slova i drugi oblici koji se ne mogu pobliže odrediti. Mislim da nema ukrasnih oblika koji vode podrijetlo iz životinjskih motiva, kao i da se obje gore nabrojene skupine javljaju veoma često zajedno u različitim spjevima.

Blaž Jurjev, Raspelo, Ston, sv. Nikola, aureola Krista

Analizirajući Blaževe ukrasne motive, a tako i motive njegova kruga, po načinu rada možemo uočiti da su ukrasi aureolâ izvedeni na tri različita načina: urezivani su ručno s nekim oštrim alatom ili su utisnuti načinom punce ili su pak reljefni (rađeni od krede) kao kod Bogorodice s Djetetom iz Kaštel-Štafilica te kod aureolâ na poliptihu iz Kneževa dvora u Dubrovniku. Ornamenti na haljinama i plaštevima Bogorodica, svetaca i svetica: kazulama, pluvijalima, dalmatikama, kopcama, krunama, kapama i mitrama, biskupskim štapovima, prijestoljima, mandorlama, bordurama raspela ili na pozadini (kao kod zadarske Bogorodice s Djetetom), rađeni su na isti način ili su pak slikani. Uglavnom se radi o zlatnom bojom oslikanim ornamentima na crvenim, plavim, modrim, smeđim, oker pozadinama (haljine, plaševi), ali ima slučajeva u kojima majstor kombinira i neke druge boje: ljubičasto i ružičasto, ružičasto i karmin, smeđecrveno i bijelo, zeleno i ružičasto,

itd. Sličan pristup u načinu rada primjećuje se i na djelima Blaževa kruga, gdje se kod jednog dijela pojavljuje i crtež izveden na zlatnoj pozadini crnom ili crvenom bojom. I u ovim odnosima boja osjeća se već uočeni majstorov koloristički senzibilitet, koji je još više došao do izražaja prigodom recentnih konzervatorskih zahvata.

Ako usporedimo ornamente na slikama Blaža Jurjeva s ornamentima slika koje su bile izložene na spomenutoj izložbi kao djela Blaževa kruga, možemo uočiti da se neki isti ukrasi ponavljaju, ali da se javljaju i neki drugi.

Na maloj slici Bogorodice s Djetetom i svecima iz samostana benediktinki u Trogiru javljaju se drugačiji oblici ukrasa poput četverokrakih zvjezdica, a kruna je na toj slici gravirana, ne crtana.

Na slikama iz Smokovića i iz zbirke franjevačkog samostana u Hvaru koje prikazuju istu temu, »Mistične zaruke sv. Katarine«, vrlo su slični

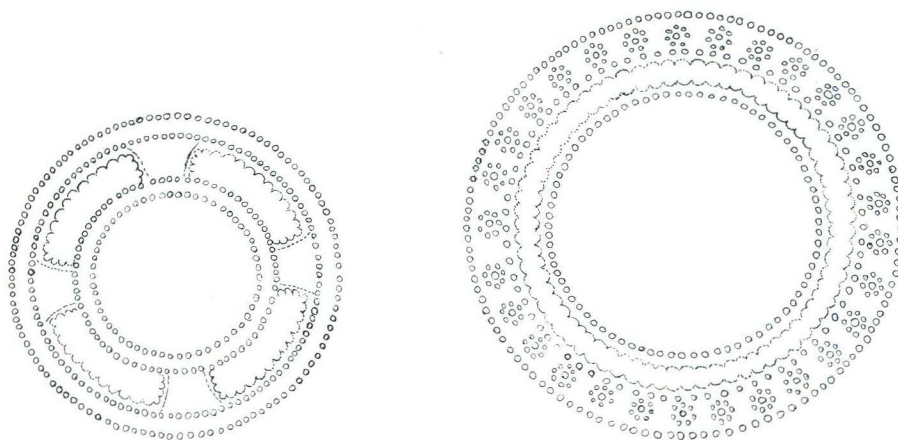
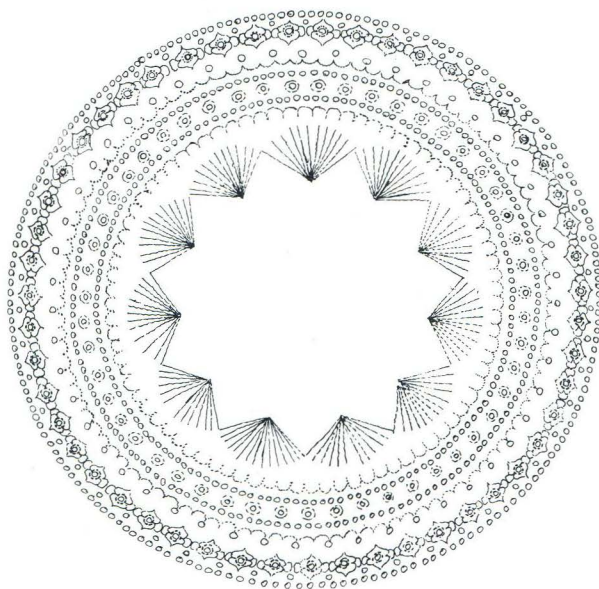

Blaž Jurjev, Raspelo, Ston, sv. Nikola, aureole simbola evanđelista

motivi aureola. Najveće bogatstvo ornamentata može se uočiti na slabo sačuvanom dubrovačkom poliptihu. Ornamentika je tu izrazito raskošna i specifična: kod oštećenih aureola Bogorodice i svetaca pretpostavljam da je ukras zasnovan na reljefno tretiranim slovima: aureola Djeteta ima elipsoidni oblik, a cijela je ispunjena biljnim ukrasom.

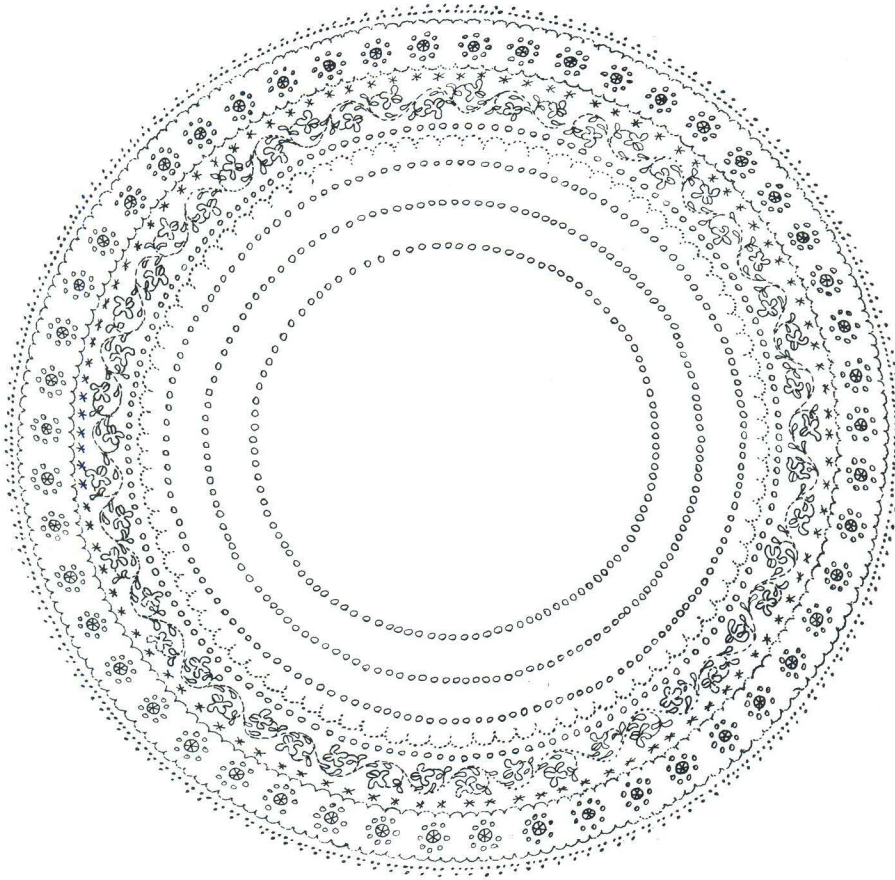
Lična crta Blaževe ornamentike može se osjetiti i u usporedbi s ornamentikom drugih istaknutih slikara u Dalmaciji njegova vremena. U tu svrhu sam izabrala za usporedbu poliptih Nikole Vladanova iz crkve sv. Grgura u Šibeniku, poliptih Ivana Ugrinovića iz kapele sv. Ante na Koločepu, Bogorodicu s Djetetom iz Vele Rave kraj Dugog otoka, Bogorodicu s Djetetom na prijestolju iz samostana sv. Marije u Zadru, ugljanski poliptih u franjevačkoj zbirci u Zadru, Bogorodicu s Djetetom iz iste zbirke, te neke od slika pripisanih Lovru Dobričeviću. Uz izrazite sličnosti uočila sam i stanovite razlike.

Poliptih Nikole Vladanova iz crkve sv. Grgura u Šibeniku, danas u zbirci umjetnina u crkvi sv. Barbare, pokazuje u punciranim aureolama

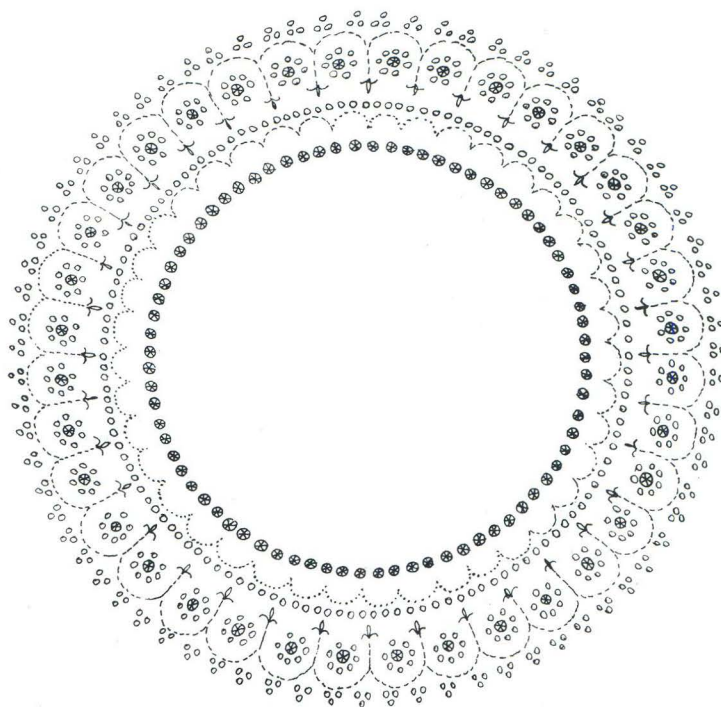
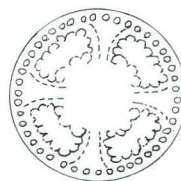
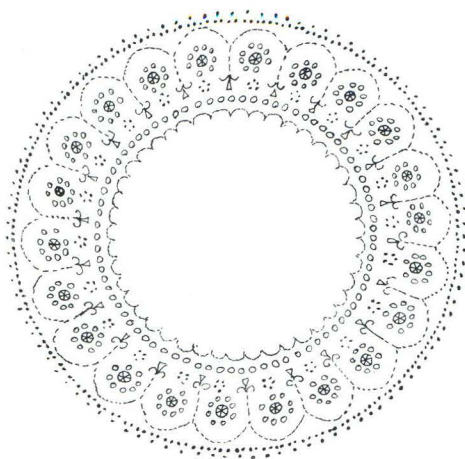
Blaž Jurjev, Bogorodica s djetetom i svecima, poliptih, Trogir, zbirka crkvene umjetnosti, aureole Bogorodice, djeteta i svetaca

Bogorodice i svetaca izvjesne sličnosti s onima Blaža Jurjeva u motivima vitica, tri točke, kruga s točkom u sredini, kružnica sa zvjezdicom, zvjezdice, ali ih ovaj majstor interpretira na svoj način. Karakteristični elementi za Blaža, a i neke umjetnike njegova vremena: rozeta (veći kružić okružen s nekoliko manjih kružića) i luk (polukružnica) u nizovima nisu prisutni. Adekvatna situacija ponavlja se kod slikanih i punciranih ornamentata na haljinama — motiv valovnice s viticama, šrafirani motiv,

Blaž Jurjev, Bogorodica u ružičnjaku, Trogir, Zbirka crkvene umjetnosti, aureola Bogorodice

apstraktni motiv poput slova, trake s nizovima kružića i zvjezdica. Sve smo to već vidjeli u veoma sličnim kombinacijama kod Blaža, (ili) u ornamentima bilnog podrijetla i onima koji predstavljaju njihovu svojevrsnu stilizaciju, motivima sunca i zvijezda, ornamentu Bogorodičine

Blaž Jurjev, Sv. Jakov sa svecima, poliptih, Trogir, Zbirka crkvene umjetnosti, aureola sv. Jakova, djeteta i svetaca

mandorle, postoje sasvim lične crte ovog šibenskog majstora, koji je s Blažem mogao imati i osobnih dodira. Ornamentika Blaževa šibenskog poliptiha ovom je majstoru najbliža.⁷

Na Ugrinovićevom poliptihu iz kapele sv. Ante na Koločepu javljaju se na aureolama motivi kružnice sa zvijezdicom u sredini i valovnice s viticama, koju ovaj umjetnik izvodi na jedan svoj način; na slikanim ukrasima to su stilizirani oblici vegetabilne derivacije i apstraktni ukras poput slova. Ugrinovićeva ornamentika na ovom poliptihu prilično je neinventivna, a k tome se kod njega može osjetiti izrazitija retardacija i naglašenija veza sa Paolom Venezianom i njegovim sljedbenicima.⁸

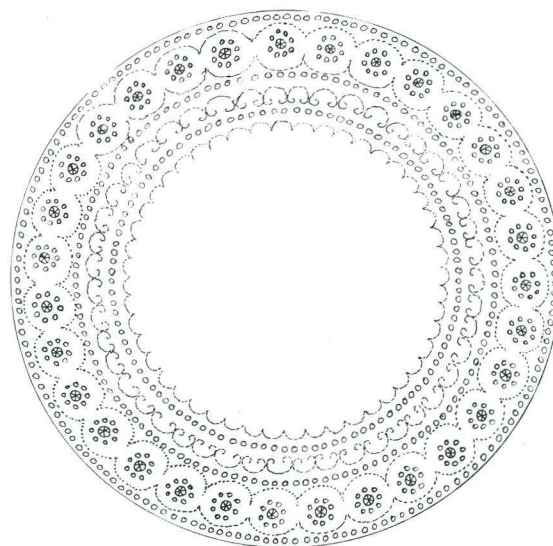
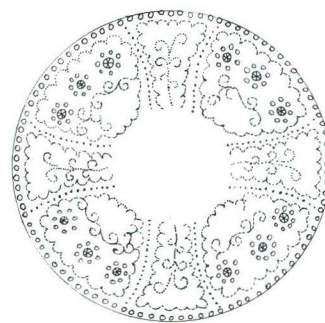
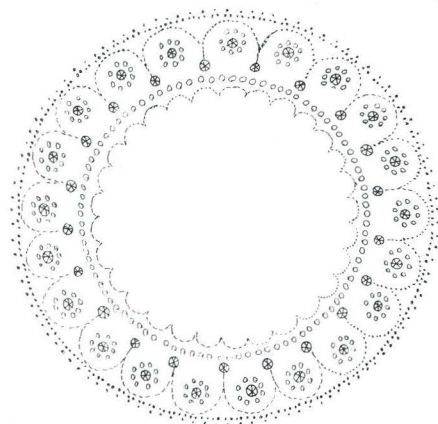

Blaž Jurjev, Bogorodica s djetetom, Kaštel Stafilić, obitelj Cipiko, aureole Bogorodice, djeteta, anđela

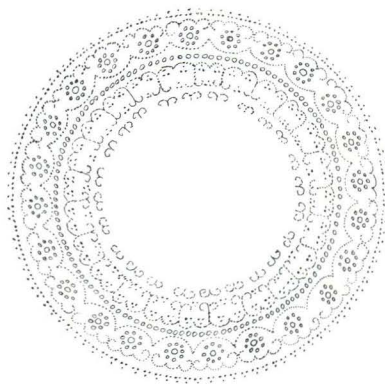
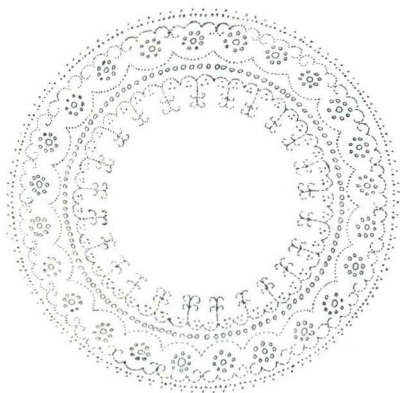
Bogorodica s Djetetom iz Vele Rave kraj Dugog otoka, danas u Stalnoj izložbi crkvene umjetnosti u Zadru, pored sličnosti u ornamentima aureolâ (niz lukova, niz kružnica s točkom u središtu) posjeduje jedan svoj vlastiti motiv — mrežu kvadratnog oblika koju utiskuje i na aureolama i na ostalim punciranim ukrasima na slici. Tu se javlja i motiv niza lukova koji u spoju završavaju trotočkom, koji se uočava i na zadarskim slikama Bogorodice s Djetetom na prijestolju iz samostana sv. Marije, Bogorodice s Djetetom iz franjevačkog samostana.

⁷ K. Prijatelj, *Dalmatinsko slikarstvo 15. i 16. stoljeća*, Zagreb, 1984, t. 30.

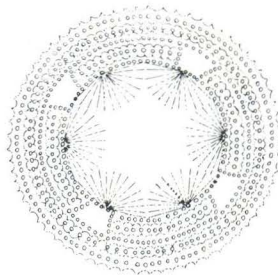
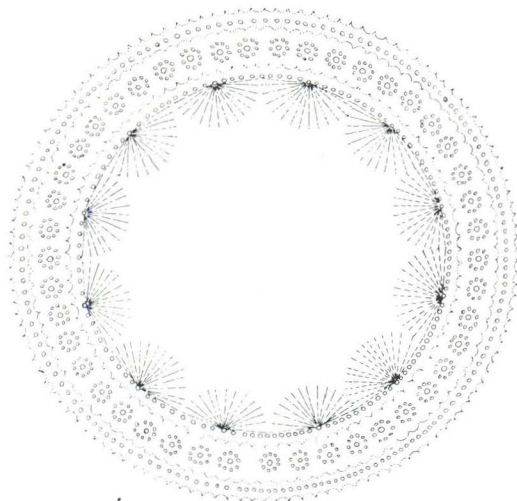
⁸ K. Prijatelj, o. c. (7), t. 43.

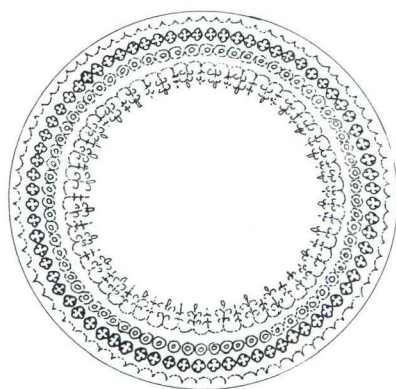
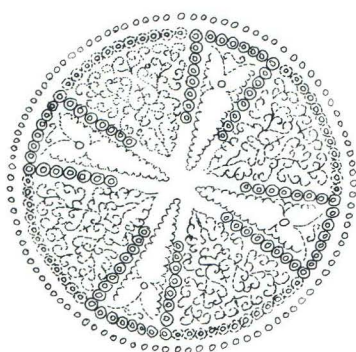
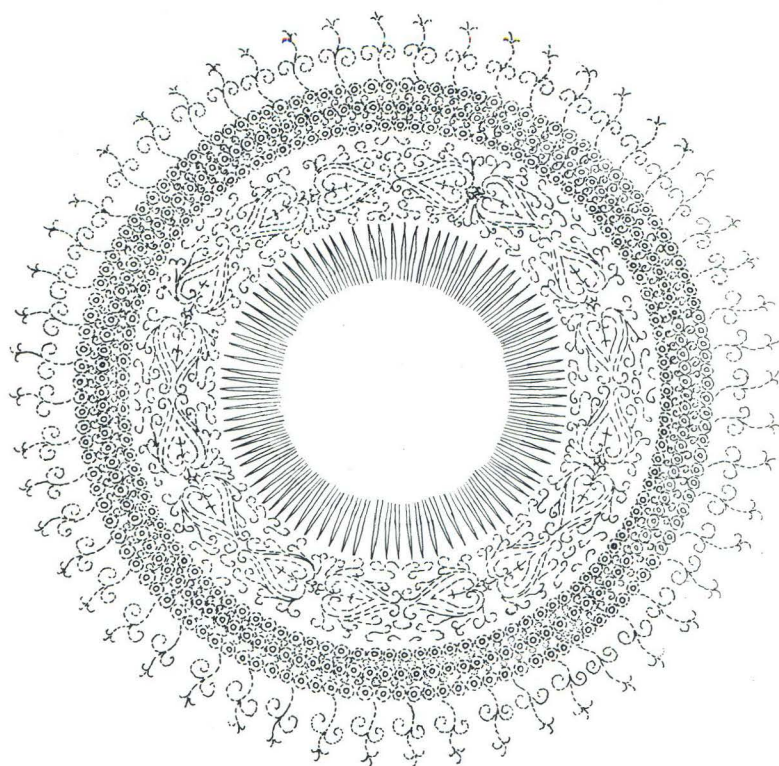
Blaž Jurjev, Bogorodica s djetetom i svecima, poliptih, Korčula, Opatska riznica Sv. Marka, aureole Bogorodice, djeteta, svetaca

Blaž Jurjev, Oplakivanje sa svecima, poliptih, Korčula, crkva Svi sveti,
aureole Bogorodice i svetog Ivana (središnji dio poliptiha)

Blaž Jurjev, Bogorodica s djetetom, Šibenik, Muzej grada, aureole Bogorodice
i djeteta

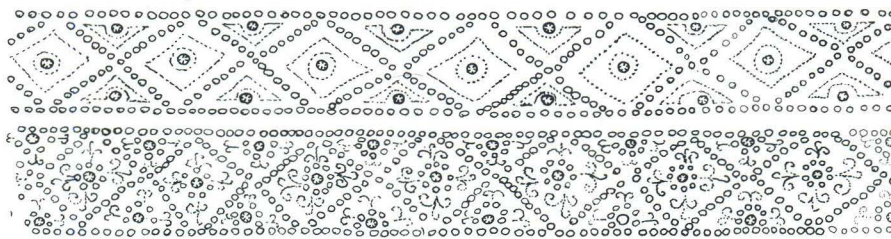

Blaž Jurjev, Bogorodica s djetetom i svecima, poliptih Šibenik, Dijecezanski muzej, aureole Bogorodice, djeteta i svetaca

ugljanskom poliptihu i Dobričevićevim djelima, a koji se kod Blaža ne pojavljuju u takvom obliku.⁹

Kod Bogorodice s Djetetom na prijestolju iz samostana sv. Marije, danas u Stalnoj izložbi crkvene umjetnosti u Zadru, primjećuju se opet srodnosti s Blažem u osnovnim punciranim elementima od kojih njen autor gradi svoje ukrase (točka krug sa zvjezdicom, krug s točkom u sredini, luk), ali u drugačijim sklopovima, kombiniranim s nekim drugim elementima (npr. centralno polje Bogorodičine aureole). Motiv s Gospina prijestolja podsjeća na sjedište evanđeliste na fresci u crkvi sv. Duje u Splitu kao i motiv biljaka na tratini.¹⁰

Kod Bogorodice s Djetetom iz franjevačkog samostana u Zadru, pored spomenutog motiva niza lukova s trotočkom u vrhu spoja i slične obrade rubova križa na aureoli Djeteta kao na prethodnoj slici, motiv cvijeća s viticama na slikanoj borduri Bogorodičine haljine nalik je na onaj Blažev graviran u aureoli Bogorodice na slici iz crkve sv. Đurđa u Dubrovniku.¹¹

Blaž Jurjev, Raspelo, Ston, Sv. Nikola, ornament rubne trake

Ugljanski poliptih, uz prethodno spomenuti poliptih Vladanova, posjeduje izrazito bogat ornamentalni sadržaj. Njegov autor, osim što koristi iste osnovne ukrase (točka, krug, trotočka, četverolist, romb, slova), kombinira ih na jedan nov i maštovit način, bilo da se radi o ornamentima s aureola, ili o onima na odjeći Bogorodice, Djeteta i svetaca.¹²

U ornamentici Lovre Dobričevića, kotorskog slikara, kasnije aktivnog u Dubrovniku, koji započinje raditi u vrijeme kada Blaž završava svoju djelatnost, u trećoj četvrtini 15. stoljeća, pored sličnosti sa svim nabrojenim slikarima, javlja se ponovno motiv rozete koji nije bio prisutan u navedenim slikama sjeverne Dalmacije uz onaj »neblaževski«
motiv lukova s trotočkom. Kod ovog majstora, nadahnutog Giambonom i Antonijom Vivarinijem, imamo skromnije dekorativne elemente u aureolama, ali mnogo bogatiji sadržaj ukrasnih motiva na odjeći. To možemo pratiti na njegovim djelima, od velikog poliptiha kod dubrovačkih dominikanaca do poliptiha u Gospe na Dančama, u kojem je renesansna komponenta najuočljivija.¹³

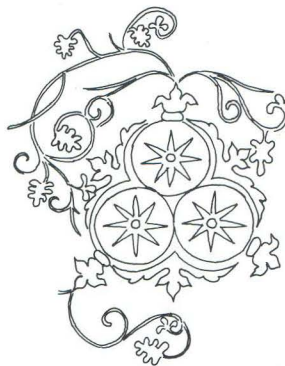
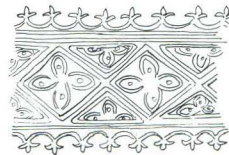
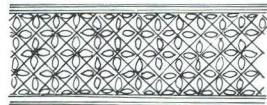
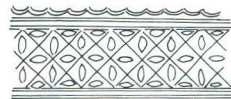
⁹ K. Prijatelj, o. c. (7), t. 25.

¹⁰ K. Prijatelj, o. c. (7), t. 33.

¹¹ K. Prijatelj, o. c. (7), t. 34.

¹² K. Prijatelj, o. c. (7), t. 38—41.

¹³ K. Prijatelj, o. c. (7), t. 46—51.

Blaž Jurjev, Bogorodica s djetetom i svecima, poliptih, Trogir, Zbirka crkvene umjetnosti, ornamenti ukrasnih bordura svetačkih haljina, mandorle, Bogorodičina plašta i svetačkog plašta

Svi su ti ukrasi u svojim raznovrsnim varijacijama tipični za kasnu gotiku, pa se isto tako javljaju i u drugim granama likovne umjetnosti, kao u zlatarstvu, u iluminacijama te u izvezenom crkvenom ruhu. Za sve te pojave mogla bih također navesti brojne primjere, no time bih već izašla iz skromnog zadatka koji sam sebi postavila radeći katalog ornamenata sa slikâ Blaža Jurjeva i njegova kruga.¹⁴

Ova radnja nema pretenzija biti iscrpna i potpuna, niti su njezini zaključci definitivni. Namjera mi je bila prikazati i analizirati ukras na slikama Blaža Jurjeva i njegova kruga te ukazati da je i ta, na oko nebitna i kod nas dosad malo obrađivana komponenta u djelu jednog majstora od stanovite važnosti za proučavanje njegova djela, utjecaja na njega i njegova utjecaja na druge slikare, kao i za podrobnije poznavanje i uspoređivanje međusobnih veza dalmatinskih slikara toga razdoblja. Ova bi istraživanja trebalo dalje nastaviti i upotpuniti.

Želim jedino na kraju još napomenuti da sam pri crtanju Blaževih ornamentalnih motiva na nekim mjestima vršila približne rekonstrukcije, dopunjala dijelove koji su nedostajali i u nekim rijetkim slučajevima katkad slobodno interpretirala i simplificirala teško čitljive stilizirane ukrase. Isto tako nisam pokušavala rekonstruirati slova, tim više što su mi bila teško čitljiva, već sam ih samo označila sa stanovitom slobodom da bi na tu pojavu upozorila eventualne paleografe koji bi ih možda mogli dešifrirati. Potpunu točnost svih detalja mogu pružiti jedino velika fotografska povećanja.¹⁵

¹⁴ I. Petricioli, *Skrinja sv. Šimuna u Zadru*, Zagreb 1983; H. Folnesics, *Die illuminierten Handschriften in Dalmatien*, Leipzig 1917, fig. 60, 85, 101; D. Diana, N. Gogala, S. Matijević. *Riznica splitske katedrale*, Split 1972, sl. 62, 63, 64; I. Petricioli, *Stalna izložba crkvene umjetnosti Zadar*, katalog, Zadar 1980, sl. 53, 95.

¹⁵ Zahvaljujem na pomoći pri izradi ovog rada svom profesoru Mr. Jošku Belamariću u prof. Zoraidi Demori — Staničić.

CONTRIBUTION A L'ORNAMENTATION DE BLAŽ JURJEV ET DE SON CERCLE

Ivana Prijatelj

Dans cet article l'auteur présente, suivant des tableaux particuliers, l'ornementation existant sur les peintures de Blaž Jurjev (Blaise de Trogir), maître croate de la première moitié du XVe., et de son cercle; une attention toute particulière est portée sur les éléments d'ornements gravés des auréoles du Christ, de la Vierge et des saints, ainsi que de ceux gravés ou peints sur tissu. L'auteur donne également un aperçu systématique séparé des formes ornamentales les plus fréquentes et les plus caractéristiques. Dans le texte accompagnant cet aperçu, sur la base des données ainsi recueillies et présentées de cette façon chez nous pour la première fois, l'auteur tire des conclusions ressortant de l'oeuvre de Blaž Jurjev lui-même et de son cercle, comme de celles provenant de la comparaison de cette ornementation avec celle existant dans les oeuvres des autres maîtres importants de »l'Ecole de peinture dalmate« de la même époque à Zadar, Šibenik et Dubrovnik.